

Slovenska umetniška razstava na Dunaju.

Spisal Ante Gaber.

Malo pojavov je v slovenski zgodovini, ki so se izvršili tako na tihem, — malo jih je, ki so potrebovali toliko energije in poguma, — še manj jih je pa tako velikega pomena, kot je slovenska umetniška razstava zveze „Save“ na Dunaju. V naši umetniški zgodovini je pa ta izložba dosedaj največje dejstvo.

Da slovenski umetniki pripravljajo razstavo, ni vedel skoro nihče; kdor je pa kaj začul o stvari, je zmajal z glavo in se pomilovalno nasmehnil. Koliko drugače je bilo pred leti na Češkem, ko je društvo „Manes“ sklenilo, stopiti pred svetovno kritiko na Dunaju . . . Ves češki narod se je takrat zanimal in tudi z delom pokazal, da zna ceniti pomen tega koraka. In če bi takrat njih podjetje ne bilo uspelo, čutil bi se bil ves narod poraženega . . . A pri nas?! Milo se mi stori, kadar pomislim, v kakšnih prilikah živi prava umetnost na Slovenskem. Redka je moralna — kaj šele gmotna pomoč, in večina rodoljubov bi se čutila kompromitiranih, če bi s slovenskim umetnikom izpregovorili besedo na cesti. Prepričan sem, da bi velik del slovenske javnosti privoščil umetnikom, če bi se bila razstava ponesrečila. Ti prezirani in iz domovine izgnani umetniki so pa postavili vso svojo bodočnost na kocko, samo da so vpeljali slovensko umetnost med svetovno . . . To je njih največja zasluga, ker so nastopili, in ne da so si priborili priznanje. Pred prvo slovensko umetniško razstavo v Ljubljani je bila slovenska umetnost kot dete v materi, s prvo izložbo v domovini se je to dete rodilo, tu na Dunaju si je pa slovenska umetnost neustrašena in čila priborila državljansko pravico in postala javna činiteljica v kraljestvu lepote. Kako bo pridobljene si pravice in dolžnosti izpolnjevala, je stvar bodočnosti, — glavno je, da bo poslej v svetovni umetniški zgodovini tudi poglavje z naslovom „Slovenska umetnost“. Da razstava nima samo kulturne, nego tudi politično korist, nas je opomnil „Deutsches Tagblatt“, katerega ne veseli prav posebno, da so Slovenci dokazali, da tudi v umetnosti ne zaostajajo za drugimi narodi. Vsak tuji kritik rad priznava, da je ta razstava razen onih v „Secesiji“ dosedaj povprečno najboljša v letošnji sezoni na Dunaju.

Razstava je pa tudi v resnici dobra, le nekatere Žmitkove stvari bi jo zelo kvarile, če bi ne bile na srečo tako obešene, da se poizgube med drugimi. Seveda „Poc“, ki je največja slika v razstavi, radi svoje obsežnosti ne more skriti velikih risarskih in perspektivnih napak. Gosposdične Kleinove edina slika „dekliški portret“ je sicer tudi zarisana, pa je zato bolje slikana. Njene risbe na drugi umetniški razstavi v Ljubljani so bile pač boljše. Gospe Jamovi pa po edini sliki „vaza z rožami“ lahko priznamo, da ima talent. Sicer pa mislim, da sploh nima pravega pomena, pošiljati samo eno ali dve sliki na razstavo . . . V tem je pogrešil tudi Strnén, ki je imel v Ljubljani precej dobrih stvari, tu je pa na žalost razstavil samo dva ženska portreta in dve pokrajini. Če je sploh mogoče soditi po teh slikah, so njegove barve mrtve in prstene, kadar pa hoče rabiti bolj žive, pa postane, n. pr. pri veliki pokrajini — dvomim, da bi to sliko sploh mislil resno — precej osladen. Če z barvami ni med prvimi, se pa odlikuje s svojo krepko in odločno tehniko, s sigurnimi in skoro brutalnimi potezami. V tem oziru je sivkasta obleka sedeče dame na velikem portretu nekaj posebnega. Najboljša njegova slika v barvi, tehniki, posebno pa v tonu in melanholičnem občutju oblačnega dneva je majhna pokrajina z dolgo vrsto kozolcev na zelenem polju.

Kar se tiče ostalih štirih slikarjev, je težko reči, kdo je najboljši. Vsi štirje so prav dobri, a poleg tega ima še vsak nekaj posebnega, nakaj čisto svojega, — kar je gotovo najlepši pojav v razstavi. Z veseljem tudi poročam, da je Grohar silno napredoval. Skoro verjeti je težko, da je te neizrečeno nežne in deviško sveže pokrajine slikal isti Ivan Grohar, ki je na prvi umetniški razstavi imel „maske na svatbi“. Tu na Dunaju je pokazal samo nova dela — pet slik in štiri oljnate študije —, katerih še prej ni razstavil nikjer. Po barvi sami se lahko določi točno kronološki red, kdaj so bile pokrajine slikane. „Reko Abrno“ in „vas Occulis“, ki v bojah spominja na neko njegovo v drugi razstavi izloženo sliko s cerkvijo svetega Jakoba v Ljubljani, je upodobil, ko začenja drevje in grmovje razvijati prve lističe, zrak je oster in solnce nima še prave moči. Svežost prvega zelenja se mu je izvrstno posrečila. V „pomladi“ pa cveto mlada drevesca na pobočju holma in solnce žari, da komaj gledaš v to bleščečo solnčno meglico. „Polje pri Rafolčah“ je naslikal v ranem jutru, ko ravno prodirajo prvi solnčni žarki skozi kopreno lahke jutranje megle in zlaté dolge njive in sredi njiv skupino visokih dreves. Efekta prvih solnčnih žarkov bolje naslikati

ni mogoče! Da še zna upodabljati robotost kranjskih tipov, je dokazal z „občinskim svetnikom“ v modernem jopiču in s čepico na glavi. Na eni študiji poskuša zlato — v to ga je gotovo zapeljal Segantini, — druge tri — ena je posebno dobra — so pa majhne zimske pokrajine. Kolikor je Grohar napredoval v risanju in barvah, toliko se je izpopolnil tudi v tehniki, in zato se ni čuditi, če ga dunajski kritiki imenujejo na prvem mestu. Njemu je priroda ljubica in naslika si takšno, kakršno bi rad imel: lepo in veselo ter polno življenja — za dušo svoje ljubice se pa ne briga. Jakopiču je pa narava bitje z globoko in čutečo dušo, ki izraža svoja čuvstva v barvah. To veliko dušo on ljubi in spoštuje, in ker jo občuduje s spoštovanjem, ni za njega v naravi razlike med lepim in grdim: vse je vzvišeno. Kadar ta umetnik govori s prirodo, je vedno resen in svečan ter nikdar mu ni za vabljive efekte: vedno slika resnico. Zato je Jakopič največji slovenski umetnik . . . Poslal je 18 del, katerih je bilo že polovica razstavljenih v Ljubljani: „izgubljena duša“ in veličastni „svetnik“, „mulat“ in „počitek“, „pod modrim oknom“, „na pragu“, dvoje pokrajin z barja, „slovenska vasica“, „jesensko jutro“ in prekrasna „žalostna zima“. Kot sveče ob mrtvaškem odru belo oblečene device sveti „zimsko solnce“ na sneženo odejo pokrajine. Še boljši nego v Ljubljani izloženi je „svetnik“ v doprni podobi in najkrasnejše simfonije barv so pokrajine, ki jih je lani naslikal v Škofji Loki: „breze v jeseni“ pred večerom, „pod brezami“ pred zahodom solnca, otožni „november“ in „gabri“ ob solničnem zahodu, vse sama naslikana poezija. Da je Jakopičeva tehnika vedno umerjena po temi, ki jo izdeluje, in dovršena, mi pač še omeniti ni treba. Pod Jakopičevim vplivom je bil še na drugi umetniški razstavi Jama, ki je razstavil sedaj 18 slik, pri novjših delih je pa popolnoma svoj. Kakor Jakopič slika vsako najfinejšo nianso, tako pridržuje Jama samo glavne boje, ki jih večkrat razdeli v velikih ploščah po sliki in tako doseže krasen dekorativen efekt. Skoro na vseh novjših slikah posebno zanimajo Jamo kontrasti med objekti na solncu in objekti v senci. Kako izvrstno zna reševati ta problem, je pokazal posebno na sliki, kjer se iz sence „jelkove šume“ vidi v ozadju solnčno polje. Eno najboljših del na razstavi je zelo dekorativna pokrajina „Kirchhof“: na zelenem vrtu bela hiša z rdečkasto streho, v ozadju strehe sosednjih poslopij, gornja polovica slike pa jasno, modro nebo. Kakor Milletovi kmetje stoji iztesani beli „hrvatski seljak“ sredi njive na solncu. Svežih in jasnih barv so proizvodi teh treh umetnikov, a Ferda

Vesela slike so po večini mračne in zakajene, kakor s stoletno patino prevlečene. Samo radi slikovitosti so največkrat napravljena dela prejšnjih treh, Vesel pa vedno sili v genre. Čisto brez potrebe je pod običajni šolski akt v klasični pozi „Magdalene“, kateri je na knjigo naslikal mladega svetnika, napisal „pravljica“. Neodpustno je, da mesto te slike, „slepih miši“ in še par drugih stvari ni poslal „Slovenke“, „beneškega vrta“, „osvete“ in svojih novih del. Tu so pravzaprav lepe in zelo dobre reči, a vse so bile že razstavljene v Ljubljani in nekatere tudi na Dunaju: „usmiljenost“, „pravljice“, „slepe miši“, „ljubezen“ („Die Heilige“). Sicer tudi s to izložbo dokazuje, da je velik umetnik genrov in tudi pokrajin („Meuter-Schwaige“) ter najboljši slovenski risar, vendar pa ni poslal onih reči, katerih bi bili želeli za razstavo, kjer bi Slovenci morali pokazati svoje najboljše stvari. Ravno tako kakor slikarji bi bil lahko bolje zastopan edini kipar Fran Berneker, ki je razstavil samo petero proizvodov, pa zato samo izbrane. Ne razumem, zakaj se mu je zaprečilo razstaviti prekrasno skico za ljubljanski cesarjev spomenik. In to delo moram šteti med najboljše umotvore moderne monumentalne plastike ter lahko rečem, da naš cesar dosedaj še nikjer nima tako lepega spomenika, kakor bi bil ta, če bi se postavil. Čeprav nima Berneker na tej razstavi cesarjevega spomenika, je vendar iz teh petih del razvidno, da je prekosil Rendića, Valdeca in Frangeša, da je torej največji jugoslovanski kipar, seveda še ne popolnoma razvit. Vsa njegova dela vzbujajo ljubezen in sočutje v človeku. Kaj bo iz „mladeniča“, ki zre poln idealov v svet, kaj iz angelsko nedolžne deklice, ko dopolni šestnajsto leto? Taka je njegova pretresujoča „beda“ ter „samota“ in taki sta „naplavljeni trupli“ dveh nesrečno zaljubljenih, kjer je Berneker, kakor Michel Angelo na nogi „sužnja“, poskušal rešiti problem upodabljanja vode v plastiki. Na tem mu odkritosrčno čestitamo!

* * *

Videl sem napor in trud slovenskih umetnikov in čul zmago-slavno vriskanje novorojene slovenske umetnosti. Ali ima pa naš narod dovolj dobre volje, da preživi najlepše svoje dete, da vzdrži svoje umetnike? . . . Umetniški naraščaj je hvaležen svojim prvoboriteljem in država jim je izkazala priznanje z nakupom Groharjevega „polja pri Rafočah“, Jakopičevih „brez v jeseni“ in Jamove „partije na Amperi“ za moderno galerijo. Sedaj naj pa še Slovenci store svojo dolžnost in podpro umetnike, da ostane njih umetnost domača, da slovenske umetnosti ne adoptira tujina.